

Vyšehrad ROZHOVORY

A portrait of Tomáš Tureček, a man with a beard and glasses, wearing a light-colored button-down shirt. He is holding a blue pen to his chin in a thoughtful pose. The background is a wall covered in ancient Egyptian hieroglyphs and paintings, including a figure in a red dress. A small tag on his shirt reads 'RESPECT 4 BUSHMAN'.

Tomáš Tureček /
Miroslav Bárta
**KOLAPS
NEZNAMENÁ
KONEC**

Tomáš Tureček / Miroslav Bárta

KOLAPS NEZNAMENÁ KONEC

Fotografie Martin Frouz, Kamil Voděra, Milan Zemina, Vladimír Brůna, Veronika Dulíková, Ludvík Hegrlík, archiv Českého egyptologického ústavu FF UK a archiv Miroslava Bárty
Obálku s použitím fotografie Martina Frouze a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner
Odpovědná redaktorka Radka Fialová

E-knihu vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2013 jako svou 1203. publikaci
Vydání v elektronickém formátu první
(podle 1. vydání v tištěné podobě).
Doporučená cena E-knihy 150 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

Copyright © Tomáš Tureček, Miroslav Bárta, 2013

ISBN 978-80-7429-427-3

Tištěnou knihu můžete zakoupit na www.ivysehrad.cz

*Dnešní doba je jakýmsi přechodem;
včerejší pravdy, zákonitosti a jistoty jako by neplatily;
dnešku chybí smysl a směr,
zatímco zítřek se stále ještě ztrácí v mlze.
Rozhodnutí, kterým směrem budeme kráčet, může mít
zásadní význam pro budoucnost naší civilizace.*

Miroslav Barta

ÚVODEM

Vzduch, který mě udeřil do nosu po vystoupení letadla, se mi vůbec nelíbil. Byla ještě hluboká březnová noc a káhirské mezinárodní letiště se topilo v žlutohnědém oparu. Špatně se dýchalo a navíc byla zima. Ta mě nepřekvapovala – zimu jsem ostatně zažil při každé své cestě do Afriky, ač by to člověk neznalý věci nečekal. Ale to protivné štípání do nosu i očí začínalo být čím dál nepříjemnější.

„Chamsín,“ pronesl stručně muž, který nám s několika kolegy kráčet v ústřety. Vítr z pouště přinášející dusivý písek byl všude a znepríjemnil nám setkání, na které jsem se těšil. Přiletěli jsme s fotografem dokumentovat poslední nálezy našich egyptologů pro *National Geographic*, ovšem nevlídné počasí naznačovalo, že bude pracovat spíše proti nám. Už proto jsem byl rád, že na nás někdo čeká. Muž v polním oblečení, který nás vítal, byl Miroslav Bárta, v té době sice ještě ne profesor, ale už významný pracovník české egyptologie, který měl na českých archeologických koncesích v Egyptě na starosti celou řadu projektů.

Projížděli jsme terénní toyotou noční Káhirou a obraz z auta byl skutečně přízračný. Nečekal jsem, že mnohamilionová megalopole se vůbec může někdy uložit ke spánku, všudypřítomný žlutavý prach odrážející se v mdlém světle pouličních výbojek navíc dodával scéně apokalyptický nádech. Takhle nějak by to mohlo vypadat, kdyby se zhroutil svět, pomyslel jsem si tehdy. Vůbec jsem netušil, že tento pocit, který mi evokoval dětské představy, co bych dělal, kdybych byl najednou na světě úplně sám, bude jednou rámovat rozsáhlou oblast lidského bádání, o níž bude v knize, kterou právě držíte v ruce, řeč.

Téma kolapsů dávných i nedávných civilizací však v té době ještě nebylo tak frekventované, veškerou svoji pozornost jsem proto zaměřil na to, abychom z Egypta přivezli co nejvíce materiálu pro reportáž o klasické archeologii. Přesto se ten prvotní pocit vracel. Vlastně hned poté, co jsme dorazili do komplexu, kde naši vědci mají svůj hlavní stan. Jedná se o mohutnou budovu v těsném sousedství české ambasády, obehnanou několikametrovou betonovou zdí – pozůstatek dob, kdy jsme měli v Egyptě rozsáhlé obchodní zájmy a prostory v železobetonovém věžáku si pronajímaly četné tuzemské firmy. Dnes ke svému účelu slouží jen zlomek kapacity, ovšem jako kulisa neklidných dob slouží mnohapatrové monstrum dokonale. Zvláště když se podívám na situaci v Egyptě v současných dnech. Vlastně si říkám, že takový český Malevil uprostřed Káhiry možná není zbytečný.

Nebyl ale zbytečný ani v minulých letech, kdy jsme na vykopávky v Abúsíru pravidelně jezdili. Vlastně se stal takovou malou českou oázou i v dobách, kdy věci v Káhiře – nakolik se nám to nemuselo líbit – měly svůj řád. Spolupráce s českými egyptology se změnila z pracovní povinnosti na příjemné partnerství a s Mirkem Bártou jsme se posléze spřátelili. Zatímco na začátku jsme nevěděli, co můžeme jeden od druhého čekat, brzy jsme zjistili, že na řadu věcí máme podobné názory. Debaty byly navíc často lemovány poušť, pro kterou mám, stejně jako Mirek Bárta, velkou slabost. Téma kolapsů civilizací vstoupilo do našich diskusí velmi nenápadně, jak důležité věci občas přicházejí. Matně si vzpomínám, že na začátku byla zmínka o nálezu zbytků brouků, z nichž naši odborníci dokázali vyčíst, co se před tisíci lety dělo s tehdejšími klimatem. Tehdy mi to přišlo jako nepodstatný detail, vůbec jsem netušil, že zanedlouho vznikne celá myšlenková konstrukce, nad níž budu tolik přemýšlet.

Kdysi dávno na škole jsme měli předmět zvaný „teorie žánrů“. Učené jsme debatovali, čím se ten který žánr vyznačuje, a pak si jej zkoušeli sami poprvé napsat. Žánr, který máte momentálně před sebou, by měl být z logiky věci rozhovorem knižním. Abych dostal profesionální deformaci, přesněji bych ho ale raději nazval rozhovorem publicistickým rozšíře-

ným. S Mirkem jsme se totiž shodli na jedné věci: tato kniha by neměla skončit na nočním stolku a sloužit jako „předspací“ příprava na několik pokračování. Téma si v tomto případě žádá, aby ji čtenář přečetl pokud možno na jeden záťah, aby se mu propojily obrazy minulé s očekáváním budoucího. A necht' poté putuje kniha do dalších rukou, aby oslovila co nejvíce zájemců.

Má vlastní zkušenost, a stejně tak i Mirkova a celé řady našich přátel a známých, totiž ukazuje, že lidí, kteří začínají mít nejasný pocit, že „takhle to dál přece nejde“, neustále přibývá. Problémem ale je, při chronickém nedostatku času každého z nás, najít v obrovském informačním přílivu důležitá fakta – navíc propojená do souvislostí. Nám všem „hledajícím“ se přitom nabízí jedinečná možnost: zatímco v každodenním shonu sbíráme střípky poznatků, neschopni složit je do skutečného obrazu poznání, existuje již početná skupina odborníků z nejrůznějších oborů, kteří se na vznik, vzestup i zánik civilizací, co tu byly před námi, dívají jako na hotový obraz, k němuž jednotlivé střípky teprve dohledávají. Nevystupují každodenně v televizních pořadech, neplní stránky společenských časopisů. Organizují semináře a konference pro ty, kteří se zajímají. Ale i tam je čas nepřitelem – přednášky jsou spoutány powerpointovými prezentacemi, aby zaznělo co nejvíce potřebného a zajímavého. Na posluchače se tak valí mnohdy dosud netušená fakta, která nemá ani čas řádně strávit.

Miroslav Bárta, jako jeden z nejvýraznějších představitelů této akademické skupiny, má dar na zmíněné téma srozumitelně a zajímavě mluvit. Přišlo mi již několikrát škoda, že i on musí přednést, co má na srdci, v rámci předepsaných dvaceti minut, zvláště když musí v kostce shrnout dějiny nejdéle trvající říše v dějinách a k tomu ještě přidat poučení pro dnešek. Proto jsem přivítal možnost, že na otázky, které nestačily padnout po skončení konferencí, bude čas a prostor na tomto místě. Vlastně je to takové prodloužené povídání z egyptské pouště.

Staré latinské rčení „historia magistra vitae“ říká, že historie je učitelkou života. Možná se o tom sami brzy přesvědčíme. Tíše doufám, že ne.

Tomáš Tureček

Egyptologie není normální práce

- Jak se člověk stane egyptologem ■
- První setkání s vykopávkami ■ Česká věda
na světové úrovni ■ Jsme si s Egypťany
podobní? ■ Co se dá dnes ještě objevit?
- Budoucnost oboru v době úspor

Představa, že s profesorem Bártou půjde udělat obsáhlejší rozhovor, který by se navíc týkal i jeho samotného, se zdála zpočátku téměř nemožná. Vzhledem k častým cestám i pracovním povinnostem jsou naše schůzky vzácné a povětšinou se omezují na řešení operativních věcí – co nového se podařilo v Egyptě objevit a co bychom mohli publikovat v našem časopise. Nakonec zasáhla šťastná náhoda – profesorův měsíční studijní pobyt v Japonsku. Pamětliv vlastní zkušenosti s pocitem vykořeněnosti při každodenním návratu do tokijského hotelu jsem se cynicky utěšoval představou, že něco podobného by mohlo zafungovat i v jeho případě. Ne náhodou jsem proto první část rozhovoru zaměřil osobně – v naději, že časová i geografická vzdálenost vykoná své a Miroslav Bárta bude sdílnější i v oblasti, v níž vědci příliš sdílní obvykle nebývají.

* * *

Jaká vlastně byla tvoje osobní cesta k egyptologii? Vydal ses v něčích stopách, nebo sis musel prošlapat vlastní stezku?

To je opravdu hodně stará historie. Matně si pamatuji, že jsem byl dosti zlobivé dítě a stále něco při vyučování vyváděl. V 5. třídě jsem na jedné hodině dějepisu zřejmě zase vyrušoval,

předpokládám, že hodně, protože jsem za trest dostal za domácí úkol naučit se dlouhý popis pod obrázkem staroegyptských pyramid v Gíze. Měl snad deset řádek a já byl pořádně naštvaný. Myslím, že to bylo takhle nějak, první hodina o starém Egyptě. Dodnes tu knížku dějepisu vidím, na deskách měla barevnou fotografii slavného býka z Altamiry.

Podporovala tě rodina v tvém rozhodnutí, nebo bylo potřeba si ho obhájit a prosadit?

Musím říci, že moji rodiče byli velmi tolerantní. Tatínek pracoval dlouhá léta na matematicko-fyzikální fakultě ve vývojových dílnách, takže jako technik často kroutil hlavou, ale nechával mě být. Naposledy měl tendenci zasahovat do mého života, když jsme ve škole probírali množiny a strašlivě jsme se doma pohádali o to, jak to je správně. Chudák prohrál. Nevím, jestli to v něm zanechalo následky, ale od té doby jsem si „dělal, co jsem chtěl“. A maminka je chápavá žena, což sekretářky, kterou celý život byla, nutně musí být. Pro ni bylo důležité, že jsem se slušně učil a neměl až tak velké průšvihy. Takže to tak složité nebylo.

Pomohla ti na cestě k profesi i četba literatury, nějaká magická kniha, kterou mají mnozí z nás?

Samozřejmě před rokem 1989 byla s knížkami, a to jak českými, natož cizojazyčnými, velká svízeľ. Možná si taky vybavíš slavné čtvrtetční fronty, když zavázeli knihkupectví novými tituly. To si dneska už mladší generace neumí ani představit... Pamatuji si, že jednou z mých prvních cizojazyčných publikací byla knížka Jaromíra Máľka a Johna Bainesa *Atlas of Ancient Egypt*, která po revoluci vyšla i česky. Vůbec před rokem 1989 člověk musel hodně usilovat o to, aby nějakou kloudnou četbu sehnal. V češtině to byly hlavně knížky Vojtěcha Zamarovského. Ten pro popularizaci archeologie a dějin starověku udělal opravdu hodně. Když člověk šáňel starší knížky, tak se obvykle musel zaměřit na antikvariáty. Jako student Gymnázia Jana Nerudy na Malé Straně jsem chodil nejraději do antikva-

riátu na Újezdě, tam se daly najít opravdu poklady. Dnes je tam obchod s použitým šatstvem. Když dlouho po revoluci ten antikvariát zrušili, protože se zřejmě neužíval, řekl jsem si asi poprvé, že je něco s naší společností špatně. A představ si, že tam je ta vetešárna dodnes. Možná tam jsou kořeny mojí cesty ke kolapsům o mnoho let později, prostě jsem se tehdy strašně našel na poměry.

K tomu se určitě ještě dostaneme. Teď jsme ale teprve u tvého studia, u směřování k tvé budoucí profesi.

V tomto ohledu jsem měl velké štěstí. Těžko se ale dnes již vysvětlují souvislosti. Vyrůstal jsem v osmdesátých letech minulého století, nebyly ještě počítače, internet, počítačové hry na prvních strojích, jako byl Atari, se mě de facto netýkaly. Že by člověk někam letěl, například na víkend do Londýna, to bylo vyloučeno. Vrcholem pro mě byla pomaturitní návštěva berlínských muzeí. To bylo léto 1988. Knížky vesměs také nebyly. Jednou větou, pokud tě něco zajímalo, musel jsi hodně usilovat o to, abys získal informace, něco se dozvěděl, s někým se setkal, sehnal knížku.

Jako člověk, který se ve stejné době, kterou popisuješ, chystal na novinářinu, si velmi dobře pamatuji na okamžik, kdy mi otiskli první příspěvek v novinách. Vzpomínáš si i ty na svoji první „akademickou“ stopu?

Jako středoškolák jsem se zúčastnil takzvané středoškolské odborné činnosti. Byla to soutěž v rámci různých oborů jako matematika, fyzika a chemie. Byl tam také dějepis, tak jsem se rozhodl napsat cosi. Nakonec z toho byla práce o sjednocení Egypta a prvních kultech bohů. Tehdy se psalo na psacích strojích s průklepovým papírem. Nikdo z mladší generace si už neumí představit, co to bylo za martyrium. A těch překlápů! Vstupem na univerzitu (tehdy to byla velká věc) v roce 1988 na obory historie a pravěká a raně středověká archeologie jsem se dostal mezi lidi, kteří obor prožívali a neexistovalo pro ně téměř nic jiného. Většina z nich setrvala v oboru dodnes

a víceméně ho utváří – Jan Turek, Věra Jaklová, Michal Erné, Jiří Militký, Martin Ježek, Martin Tomášek, historik Jarda Šebek a další byli již tehdy trochu mimo standardní kritéria „normálnosti“ a díky Bohu jim to i zůstalo. Já se tak přes noc dostal do intelektuálně velmi povzbudivého prostředí. Po roce se mi navíc podařil přechod na vysněnou egyptologii, takže jsem získal možnost denně nasávat egyptologické poznatky. Myslím, že jsem tehdy byl hodně šťastný.

Co tvojí první odborný článek?

To si taky celkem pamatuju. Bylo to po třetím ročníku studia. Měl jsem za sebou první pobyt v Egyptě na expedici, kde jsem zpracovával metráky keramiky z pyramidového chrámu panovníka Ranefera. Tento chrámový komplex objevila v Abúsíru expedice vedená profesorem Vernerem. Mým úkolem bylo střepy a nádoby uspořádat a dát jim nějaký smysl. Tehdy jsem si také všiml, že takzvané pivní džbány, nádoby, ve kterých Egypťané uchovávali pivo, mají standardizované objemy, které se mění v čase. Čím blíže ke konci Staré říše, tím byly jejich objemy větší. Tak jsem narazil na problém ekonomických platidel ve starověkém Egyptě a na problematiku inflace. Ten článek měl tehdy tři stránky a vyšel v jednom poměrně známém francouzském časopise zaměřeném na problematiku staroegyptské keramiky. Dodnes se k těmto teoriím vracím prostřednictvím hodnotových univerzálií a jejich role ve staroegyptské společnosti.

Kdo tě na tvé cestě nejvíce formoval, jak by se dnes řeklo, koho považuješ za svého mentora?

Počínaje základní školou jsem potkal spoustu nádherných lidí. Když o tom přemýšlím, tak je opravdu důležité, jak je člověk vychováván v rodině a pak také na základní škole. Na univerzitě to byla spousta lidí a nechci příliš vyjmenovávat, protože jich byla dlouhá řada a na někoho bych určitě zapomněl. Pár jich ale musím zmínit. Paleolitik Jan Fridrich, díky kterému jsem málem skončil v Africe při zkoumání raných hominidů.

S rodinou (táta, máma a sestra) v Karolinu po udělení titulu profesor pro obor egyptologie. Foto archiv Miroslava Bárty.

Eva Pardey s manželem Karlem během oběda poblíž Hannoveru. Foto archiv Miroslava Bárty.

Syn Jan s mým beduínským přítelem Sámím během cestování po Západní poušti. Foto archiv Miroslava Bárty.

Dcera Julie a její zkoumání megalitických staveb v západní Evropě. Foto archiv Miroslava Bárty.

Prof. Miroslav Verner v diskusi s reisem Ahmadem v Egyptské poušti.
Foto Martin Frouz.

Reis Ahmad během průzkumu pouště v oáze El-Héz.
Foto Martin Frouz.

